

УДК 37.035.6(09) (477.54/62) «18»

МАРТИНЕНКО Іван Іванович –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової підготовки вчителя Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
e-mail: martynenko.20.01.63@gmail.com

БЕЗЕМЧУК Лариса Валентинівна –

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової підготовки вчителя Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
e-mail: blv2007@ukr.net

РОЛЬ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ СЛОБІДСЬКОГО КРАЮ У РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасні процеси розбудови незалежної української держави, які відбуваються в умовах входження вітчизняної освіти до інтегрованої світової культури висувають на перший план ряд завдань виконання яких є необхідним для сучасного суспільства. У світлі цих завдань стає зрозумілим, що виховання молодого покоління має гармонійно поєднувати загальнолюдські цінності та національні традиції, традиції, що склалися століттями й були спрямовані на формування громадянина – патріота своєї країни. Особливу роль у розв'язанні окреслених проблем спроможна мати культурно-педагогічна спадщина українського народу, зокрема передової інтелігенції Слобідського краю XIX століття – освітян, науковців Харківського університету. Тому об'єктивне дослідження процесу формування та історичного розвитку ідеї національної освіти у творчій спадщині прогресивних діячів освіти, науки і культури Слобожанщини сприятиме розв'язанню педагогічних, соціальних, культурологічних проблем сучасності, прогнозуванню наукового пошуку та забезпеченню розбудови освіти згідно з вимог Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»), Національної доктрини розвитку освіти та законодавчих документів про школу і освіту.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Увага сучасних науковців в останні роки обернена до «білих плям» в історії культури та освіти країни: суперечливі, гострі питання генезису національного шкільництва, ролі представників різних верств суспільства дореволюційного періоду, переважно національної еліти, у розбудові вітчизняної системи освіти (М. Антоненко, Ю. Тараненко, М. Ярмаченко та ін.). Особливий інтерес становлять монографії Я. Грицака, С. Грабовського, Я. Ісаєвича, П. Магочія та ін., які розглядають соціально-

політичні, соціально-економічні аспекти боротьби українського народу за незалежність, за соціальні та політичні права тощо. Науковці І. Зайченко, М. Стельмахович, Б. Ступарик зосередили свою увагу на концептуальних засадах національного виховання. Роботи В. Кузя, Ю. Руденка, З. Сергійчука присвячені проблемам національного виховання, яке, на їх думку, забезпечує етнізацію дітей як необхідну і невід'ємну складову їх соціалізації, духовно відтворює в дітях рідний народ, увінчує в молодих поколіннях як специфічне, самобутнє, що є в кожній нації, так і загальнолюдське, спільне для всіх націй світу, формує з дітей типових носіїв національної культури, творців історичного шляху рідного народу, вірних продовжувачів справ, заповітів батьків і дідів [5]. Дослідження вчених Н. Мещерякової, О. Рацул, М. Чепіль присвячені проблемам формування громадянськості, національної свідомості. Праці вчених Л. Вовк, Н.Побірченко та інших аналізують діяльність вітчизняних громадських організацій, наукових товариств, освітніх комітетів, дія яких припадає на другу половину XIX – початок XX століть, у контексті національної освіти і виховання учнівської молоді. Частина праць має історико-педагогічне спрямування, предметом вивчення яких виступила науково-педагогічна, громадсько-просвітницька та мистецька діяльність видатних діячів культури, освіти і науки Слобожанщини XIX – початку XX століть (С. Золотухіна, О. Кін, О. Микитюк та ін.). Таким чином, аналіз наукових праць свідчить, що багато вчених вивчали національну освіту, національне виховання Слобожанського краю XIX століття, але, на жаль, цілісні історико-педагогічні дослідження, в яких висвітлювалися б теоретичні ідеї і практичні напрацювання в галузі національної освіти учнівської молоді у творчій спадщині видатних діячів науки, освіти та культури Слобожанщини XIX століття, відсутні.

Мета статті полягає у висвітленні ролі інтелігенції Слобідського краю XIX століття у розвитку національної освіти.

Виклад основного матеріалу. Термін «інтелігенція» (від лат. *intelligent (intelligentis)* – знавець, фахівець) набув в Україні потужного звучання в 60-ті роки XIX століття. Уявлення про неї спочатку було своєрідним синонімом колективної совісті і просвітництва. Згодом концепт інтелігенції стали пов'язувати з критицизмом – щодо феодальних та державних порядків і Російської, і Австро-Угорської імперії, до складу яких тоді входила Україна. На цій ниві формувалися стратегії розвитку української національної культури, виявлялася її самобутність у контексті національної свідомості з перспективою утворення незалежної держави. У силу цього інтелігенція розумілася як відносно цілісна група інтелектуально розвинених людей, об'єднаних спільною опозиційністю до існуючої влади. Інтелігент – це не лише представник інтелектуальної діяльності, а людина високої ідеї, яка присвятила себе турботам про суспільну справу, служінню правді, істині, справедливості.

Розвитку ідеї національної освіти XIX ст. передувала низка соціальних та педагогічних передумов. Серед них: сформовані та накопичені протягом багатьох століть традиції національного шкільництва (від шкіл часів Київської Русі до шкіл підвищеного рівня – Острозький колегіум, братські школи, Києво-Могилянська академія, а також козацьких шкіл, що не тільки розв'язували проблему надання і підвищення рівня освіти всього суспільства, а й відігравали значну політичну роль, зокрема стримували колонізаторський вплив на молодь католицько-езуїтських навчальних закладів, сприяли утвердженню національної свідомості серед усіх верств українського народу, художньо-просвітницька спадщина кращих вітчизняних представників політичного, громадського та культурного життя країни, які наголошували на необхідності створення власної унікальної системи освіти, що відповідає національним особливостям, ставали на захист рідної мови, віри, звичаїв, створювали оригінальні навчальні курси, рукописні підручники, що стали основою розробки власної системи навчання молоді тощо, входження України до складу Російської імперії, що призвело до поступового знищення національного шкільництва, до занепаду української мови, до появи на терені України нових типів навчальних закладів, засновниками яких були російські чиновники та іноземці.

Аналіз розвитку вітчизняної педагогічної думки й реформування освіти в Україні XIX століття дає нам підстави розробити наступну

періодизацію розвитку ідеї національної освіти учнівської молоді у вітчизняній педагогічній думці XIX століття.

Перший етап – початок XIX ст. – 30-ті рр. XIX ст. Цей етап характеризувався відродженням наукового інтересу прогресивної інтелігенції до питань національної освіти, що розвивалася в контексті загальноросійського просвітницького руху. Зміни в педагогічних поглядах інтелігенції Слобідського краю того часу відбувалися під впливом соціально – політичних та духовно-освітніх чинників (ідеї народності, концепція нації, ідеї цінності національної самобутності і неповторного історичного шляху кожного народу, освітні реформи початку XIX ст., відкриття в університетах спеціальних кафедр для вивчення слов'янства тощо).

Характерною рисою розвитку вітчизняної педагогічної думки на цьому етапі став її тісний зв'язок з російською словесністю, мовою, літературою, у чому вбачали головну силу морального виховання та освіти народу. Провідні вчені того часу (І. Богданович, І. Мартинов, В. Каразін та ін.) закликали звільнитися від копіювання іноземної культури, доводили, що в рідного народу є свої національні особливості, які слід враховувати при визначенні основ національної освіти.

Представники передової інтелігенції (І. Білецький-Носенко, І. Богданович, В. Каразін, І. Орлай та ін.) підкреслювали, що освіта має бути критерієм громадянської користі людини, а молодь повинна керуватися передусім усвідомленням власної відповідальності перед суспільством. Вони наголошували на необхідності «очищення» змісту освіти від засилля іноземної культури, критикували захоплення французькою культурою. У переліку дисциплін, які повинні були стати основою програм навчальних закладів цього періоду були: рідна (російська) мова, рідна (російська) історія і географія, класичні і нові мови, вітчизняна та світова література, логіка, риторика, математика тощо. Особливий акцент в цей час надавався вивченню мови, яка є свідченням багатства думок людини, віддзеркалює моральні й розумові здібності народу, його громадянські ідеали. Просвітителі того часу закликали знати рідну мову «грунтовно, ...говорити й писати нею красиво, сильно, виразно, з урахуванням матерії, часу й місця» [7, с. 49–50].

З-поміж недоліків еволюції ідеї національної освіти учнівської молоді на цьому етапі можна відзначити такі: розробляючи власну модель національної освіти, передова інтелігенція ототожнювала її із загальноросійською, вважаючи російську мову за мову освіченості, активно

впроваджували її в навчальний процес; переважна більшість виступів того часу була присвячена проблемам виховання і навчання дворянських дітей, у яких вбачали «розвиток і престиж держави» [7]. Освіта простого населення залишалася практично поза увагою й не розроблялася як наукова й практична проблема.

Другий етап (40-і рр. XIX ст. – 70-ті рр. XIX ст.) ми визначаємо як етап поглиблення теоретичних положень національної освіти в «рамках розгортання у громадянстві національного українського руху» [6, с. 75]. Це був час підвищення інтересу до свого минулого, до історії, пісенної культури та творчості. Серед частини українського дворянства посилюється прагнення до відновлення своєї автономної держави, глибше усвідомлюється етнічна відмінність українського народу, його традицій, життя, побуту, що особливо гаряче проявилось в книзі «Історія Русів», основна ідея якої полягає у необхідності відновлення автономії України в Російській державі. За даними вченого С. Сірополка, на цій книзі виховувалися покоління українців, під її впливом був і Т. Г. Шевченко та інші. Найвизначнішим внеском цього періоду був розвиток ідеї національної освіти висловлений педагогом, освітнім діячем О. Духновичем. На погляд педагога, головне завдання часу – виховання в учнів насамперед гуманності, любові до свого краю, народу, відданості боротьбі за національну свободу. Просвітянин закликав тогочасне населення взяти участь у розбудові народних шкіл. О. Духнович глибоко обґрунтував ідею народності виховання, в основі якої лежить думка про те, що українці, як і всі інші народи, повинні мати школу з рідною мовою навчання, побудовану у відповідності з потребами і національними традиціями народу. Важливою ознакою народності педагог вважав рідну мову, виступав за те, щоб викладання у всіх типах навчальних закладів велось рідною українською мовою, щоб там була створена система виховання відповідно до історичних і національних традицій народу [8].

Найбільш визначними постатями цього етапу були видатні вчені і педагоги Г. Грабович, М. Драгоманов, М. Костомаров, С. Миропольський, О. Потебня, С. Сірополко та ін.

Аналіз педагогічної думки дозволив нам визначити наступні чинники, що вплинули на перебіг освітніх процесів і явищ у межах цього етапу: підвищення інтересу прогресивної вітчизняної інтелігенції до свого минулого, до історії, пісенної культури та творчості, національні рухи у Західній Європі, скасування кріпацтва, зародження та розвиток

громадянсько-педагогічного руху, вітчизняної педагогічної журналістики, зокрема журналу «Основа», на сторінках якого «обмірковувалися широкі культурні питання, оборонялися права української мови» [6], створення земських органів самоврядування тощо. Однак, активізація вітчизняної педагогічної думки відбувалася в умовах жорстких цензурних утисків, прийняття російським царом низки ганебних актів, серед яких Валуєвський циркуляр, Ємський указ тощо.

Прогресивні педагоги того часу (О. Духнович, М. Костомаров, П. Куліш та інші) категорично засуджували існуючу освіту. Вони стверджували, що наука, яка «веде до відчуження від родини, народної моралі та одвічних патріархальних цінностей, є шкідливою», а її наслідки «виявляються в яничарстві та духовному виродженні «освічених» українців, що було метою колоніального режиму» [9]. Передова інтелігенція наполягала на тому, щоб усе населення, всі діти були охоплені освітою, громадським навчанням і вихованням, убачала мету загальноосвітньої школи в підготовці «гідних сім'янинів, громадян, прихожан, одним словом – люблячих, вірних синів рідної землі» [7], вихованні «істинних патріотів, захисників інтересів свого народу» [8, с. 149–50].

Результатом теоретичних пошуків передової інтелігенції цього періоду стало обґрунтування головних засад організації національної освіти, серед яких: ідеї народності, під якою розуміли «загальну для всіх людей природжену схильність, на яку завжди може розраховувати виховання» [8]. Просвітяни наголошували, що кожна школа повинна будувати навчальний процес саме на «засадах народності, і чим повніше й розумніше вона буде здійснювати це, тим краще вона виконає своє завдання» [8]; ідея природовідповідності, ідея виховуючого навчання, відповідно якої діти, виходячи зі школи, мусять володіти не тільки знаннями, а й по можливості мати розвинений розум, зацікавленість, навички та любов до праці, до народу, прагнення до морального й розумового вдосконалення [8].

Зміст національної освіти для інтелігенції того часу становили такі засади: православна релігія, правдива історія українського народу, природознавство тощо.

У навчальній програмі національної школи просвітяни важливе місце відводили українським народним творам, українській пісні, музиці та співу. У переліку предметів, що повинні становити основу підготовки молоді людини до реального життя, просвітяни називали також «елементи

загальнолюдської та національно-практичної освіти», що передбачали знайомство учнів із юридичними, економічними знаннями (С. Миропольський, М. Костомаров та ін.).

Головні дискусії того часу точилися навкруги української мови як мови викладання, яку вважали «великим народним педагогом», «незвичайним педагогом, який не тільки навчає багато чого, а й навчає напрочуд легко, за якимось недосяжно полегшеним методом» [9].

Передова українська інтелігенція (П. Куліш, М. Костомаров) наголошувала на необхідність уведення рідної української мови переважно в початкову школу, що було зумовлено «потребою подати простому народові освіту в найприступнішій для нього формі та дати йому можливість розуміти й боронити свої права, дані йому законом» [8].

Третій етап (80-ті рр. XIX ст. – кінець XIX ст.) ми визначаємо як етап появи перших цілісних концепцій української національної освіти. Проблема національної освіти в цей час обговорювалися у контексті: процесів визначення місця педагогіки в системі наук, уточнення її власного предмета й особливостей методів педагогічних досліджень, усвідомлення, осмислення й приведення в систему накопичених на той час знань про виховання, освіту й навчання; об'єднання кращих науково-просвітницьких сил України, заснування журналу «Киевская старина», сторінки якого стали трибуною виступів національно свідомої української інтелігенції.

Науковці зазначеного етапу переконливо доводили важливість здійснення навчання в школах України усіх типів і рівнів лише рідною мовою, як є «джерелом національного духу та культури, засобом та формою виразу цінностей та ідеалів нації, які сприяють етнічному самоусвідомленню, державотворчим прагненням» [4, с. 123].

Саме цей період було високо оцінено видатними вітчизняними істориками. Як писав Д. Дорошенко в цей час було «виконано велику наукову працю, що стала підставою для пізнішого розвитку української науки вже в національній формі» [2, с. 317]. На вітчизняну арену виступає нове покоління українців, вихованих у почуттях і поглядах безкомпромісного українського націоналізму на широкій європейській основі, людей, що вже не задовольняються лише культурницькою діяльністю, а хотіли добути для українського народу всю повноту національних і політичних прав. Найбільш визначними діячами цього етапу є Д. Антонович, Д. Багалій, В. Вахтеров, Б. Грінченко, М. Сумцов та ін.

Об'єктом уваги видатного вченого Миколи Сумцова була національна школа.

Навчання в ній повинно було відбуватися на рідній мові. Вчений був переконаний, що національна школа з рідною мовою навчання стає основою для формування духовного світу дитини. Саме мову він вважав джерелом національного духу та культури, засобом та формою виразу цінностей, ідеалів нації, які сприяють етнічному самоусвідомленню, державотворчим прагненням; наголошував, що розвиток та використання мови є надійною запорукою освіти та зміцнення культурної самобутності українців.

М. Ф. Сумцов розвивав також ідею змісту шкільного навчання. Вчений зауважував, що школа залишається осторонь від національних інтересів, культури і життя народу. Просвітянин наголошував на необхідності введення у шкільний курс спеціальних предметів, що вивчають Україну, оскільки справедливо вважав, що подібні зміни дозволять вирішити цілий комплекс навчально-виховних завдань: розвиток пізнавального інтересу до навколишнього світу, виховання почуття поваги до рідного краю, народу, виховання почуття відповідальності за майбутнє своєї країни. Особливу роль у формуванні національної свідомості М. Сумцов відводив вивченню історії України, котру вважав «головним виразником багатовікової людської культури» [4, с. 37–38].

Активну громадянську позицію у розв'язанні проблеми національної української освіти займав вчений, історик, засновник вітчизняної школи дослідників історії України Д. Багалій. Саме він зробив важливий науковий внесок про роль націй в історії, про домінуюче становище ідеї нації серед усіх факторів, які впливають на хід історії.

Д. Багалій повністю поділяв думку передових представників як світової, так і української філософії, педагогіки, психології про те, що справжнє виховання повинно бути глибоко національним за своєю суттю, змістом, характером та історичним покликанням, а наявність національного змісту у виховному процесі вважав однією з основних умов успішного розвитку не тільки особистості, а й усієї нації.

Обґрунтовуючи освіти учнівської молоді педагоги-науковці того часу наголошували, що «національність освіти порівняно мало залежить від кількості уроків з того чи іншого предмета; вона прямо зумовлюється відповідністю курсу та виховної системи характеру народу, його історії (П. Каптерев); стверджували, що «загальна освіта повинна бути в гармонії із самим духом нації, з її звичками та її здібностями, з її історією, із самими легендами її виховання, з її мовою, її літературою, її мистецтвами, – з найбільш

суттєвими формами й умовами національної еволюції» (А. Фульє).

Серед теорій національної освіти, розроблених вітчизняними педагогами-науковцями найбільш значущими стали концепції М. Драгоманова, Б. Грінченка. До науково-педагогічних досягнень передової інтелігенції кінця XIX ст. належить також визначення умов успішного впровадження ідеї національної освіти учнівської молоді в практиці тогочасного шкільництва. Серед них: підготовка національно свідомого вчителя, складовою якої мають бути ґрунтовні знання – з рідної мови, географії, історії, літератури, фольклору тощо; розробка основ нових і вдосконалення існуючих методів викладання шкільних предметів; використання звукового методу навчання грамоти; складання та видання нової шкільної навчально-методичної літератури, яка повинна бути написана зрозумілою для дітей мовою та вмщувати матеріал, який безпосередньо стосується життя українського народу.

Реалізація ідеї національної освіти учнівської молоді на Слобожанщині у XIX ст., здійснювалась у різноманітних напрямках: науково-методична діяльність професорсько-викладацького складу Харківського університету, здійснювана у таких формах, як укладання і видання навчальних книг і посібників, розробка методичних рекомендацій з метою вдосконалення вітчизняного шкільництва; навчально-виховна та літературно-публіцистична діяльність творчої й наукової інтелігенції регіону, яка суттєво впливала на формування національної свідомості української молоді, на розвиток морально-етичних та естетичних смаків, знайомила з життям, культурою українського народу; просвітницько-педагогічна діяльність, що здійснювалась у формі організації і проведення публічних народних читань, влаштування популярних наукових читань для учнівської молоді, підготовки та видання дешевих книг, організації шкільних бібліотек.

На реалізацію ідеї національної освіти учнівської молоді в XIX ст. вплинула також музично-пісенна творчість видатних митців Слобожанщини, що було зумовлено глибинними традиціями пісенної творчості українського народу, високим професіоналізмом митців, які працювали в навчальних закладах регіону, брали активну участь у громадському житті краю, гуманістичною спрямованістю навчально-виховного процесу та його орієнтованістю на високі морально-естетичні цінності.

Таким чином, ми можемо стверджувати, що ідея національної освіти учнівської молоді у науково-педагогічній спадщині прогресивної вітчизняної інтелігенції XIX століття пройшла

складний шлях розвитку, що засвідчують виділені нами три етапи.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить, що зусилля кращих представників вітчизняної інтелігенції XIX століття спрямовувалися на те, щоб домогтися впровадження в тогочасні освітні заклади української мови, пристосувати зміст освіти до особливостей менталітету українського народу тощо. Розв'язанню вказаних проблем, їх практичній реалізації в життя була необхідна ціла низка умов, серед яких найголовнішою була підготовка національно свідомих учителів, удосконалення методики викладання, створення навчально-методичної бази рідною українською мовою.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Узагальнення результатів дослідної роботи дають підставу розглядати теоретико-методичну спадщину і практичну діяльність інтелігенції Слобідського краю XIX століття як органічну й оригінальну складову цілісного освітнього процесу, спрямованого на відродження української нації, примноження інтелектуального потенціалу країни й розвиток шкільництва. Предметом подальших наукових розробок може стати просвітницько-педагогічна діяльність освітян, митців і науковців Слобідського краю початку XX ст., спрямована на захист національних традицій в освіті й культурі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Білоцерківський В. Я. Історія України. Курс лекцій. Навч. Посібник / В. Я. Білоцерківський. – Харків, 1999. – 652 с.
2. Дорошенко Д. Нариси історії України. [В 2 т.] – Т.2. (Від половини XVII століття) / Д. Дорошенко. – Мюнхен, 1991 // Репринтне видання. – К., 1991. – 349 с.
3. Друганова О. М., Мартиненко І. І. Внесок інтелігенції Слобідського краю у розвиток національної освіти (історико-педагогічний аспект): монографія / О. М. Друганова, І. І. Мартиненко. – Х.: ХНАДУ, 2015. – 212 с.
4. Кін О. М. Проблеми навчання і виховання в педагогічній спадщині М. Ф. Сумцова: дис. ...кандидата пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Олена Миколаївна Кін. – Х., 2001 – 220 с.
5. Основи національного виховання: Концептуальні положення / В. Г. Кузь, Ю. Д. Руденко, З. О. Сергійчук та ін.; За заг. Ред. В. Г. Кузя та ін. – К.: Інформ. – вид. Центр «Київ», 1993. – (Ч.1). – 152 с.
6. Русова С. М. П. Драгоманов. Його життя й твори / Русова С. Ф. Вибрані педагогічні твори: У 4 кн. Кн.4 / За загальною редакцією Є. І. Коваленко; Упорядн., прим. Є. І. Коваленко, О. М. Таран. – Чергові: КП «Видавництво «Чернігівські обереги», 2009. – 328 с.

7. Склабовский А. О состоянии просвещения в Харькове и о публичных испытаниях, происходивших в его учебных заведениях, сего 1824 г. в июне и июле месяцах // Украинский журнал. – 1824. – Ч. 3–4. – №13–20. – С. 49–50, 106–224.

8. Українська педагогіка в персоналіях: у 2 кн. Кн. 1: навч. посібник / за ред. О. В. Сухомлинської. – К.: Либідь, 2005. – 552 с.

REFERENCES

1. Bilotserkiv's'kiy, V. YA. (1999). *Ístoriya Ukraïni*. [History of Ukraine]. Kharkiv.
 2. Doroshenko, D. (1991). *Narisi istoriï Ukraïni. [V 2 t.] - T.2. (Vid polovini XVII stolit'ya)*. [Essays on the history of Ukraine]. Kyiv.
 3. Druganova, O. M., Martinenko, Í. Í. (2015). *Vneklasi inteligentsiï Sverds'kogo krayu u rozvitok natsional'noi osviti (istoriko-pedagogichniy aspekt)*. [Contribution of the intelligentsia of the Sloboda region to the development of national education (historical and pedagogical aspect)]. Kharkiv.
 4. Kín, O. M. (2001). *Problemi navchannya í vikhovannya v pedagogichniy spadshchini M. F. Sumtsova*. [Problems of education and upbringing in the pedagogical heritage M. F. Sum-tsova]. Kharkiv.
 5. *Osnovy natsional'nogo vikhovannya: Kontseptual'no polozhennya (1993)*. [Fundamentals of national education]. Kyiv.
 6. Rusova, S. M. (2009). *P. Dragomanov. Yogo zhittya y tvori*. [M.P. Dragomanov His life and works]. Chernigiv.
 7. Sklabovskiy, A. (1824). *O sostoyanii prosveshcheniya v Khar'kove i o publichnykh ispytaniyakh, proiskhodivshikh v yego uchebnykh zavedeniyakh, sego 1824 g.* [About the state of education in Kharkov and about public tests that took place in its educational institutions, this is 1824. In June and July months]. Kyiv.
 8. *Ukraïns'ka pedagogika v personaliyakh (2005)*. [Ukrainian pedagogy in personalities]. Kyiv.

УДК 378.14

ЗМАГАЛЬНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Постановка та актуальність проблеми. Головний вектор сучасного розвитку вищої освіти в Україні визначається загальним спрямуванням вітчизняної вищої школи на входження в загальноєвропейський і світовий освітній простір. У сучасних умовах розвитку світового суспільства, коли відбуваються процеси глобалізації в усіх сферах світового

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ
МАРТИНЕНКО Іван Іванович – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової підготовки вчителя, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: дослідження питань національного виховання студентів вищих навчальних закладів засобами хорового мистецтва.

БЕЗЕМЧУК Лариса Валентинівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і методики мистецької освіти та диригентсько-хорової підготовки вчителя, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Наукові інтереси: дослідження питань змісту мистецької освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MARTYNENKO Ivan Ivanovich – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Theory and Methodology of Art Education and Conductor-Choral Training of the Teacher, Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda.

Circle of scientific interests: research of issues of national education of students of higher educational establishments with means of choral art.

BEZEMCHUK Larisa Valentinivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Theory and Methodology of Artistic Education and Conductor-Choral Training of the Teacher, Kharkiv National Pedagogical University named after H. S. Skovoroda.

Circle of scientific interests: research on issues of the content of artistic education.

Рецензент – д. п. н. професор Черкасов В. Ф.
 Стаття надійшла до редакції 22. 09. 2018 р.

МОЙСЕЄНКО Раїса Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освіти, Маріупольського державного університету e-mail: henomelis15@ukr.net

господарства, науці, техніці, інформаційних системах, виникає потреба у фахівцях, котрі здатні самостійно і активно діяти, приймати рішення, гнучко адаптуватися до змінних умов життя, що в свою чергу висуває суспільний запит на освіту і розвиток творчої особистості, здатної, на відміну від людини-виконавця, самостійно мислити, генерувати оригінальні